

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.112

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/07>

Буртан А. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Карпенко З. О.

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ

У сучасній лінгвістиці політичний дискурс вивчається як особлива форма дискурсу із самобутніми характеристиками та функціями. Політичний дискурс часто використовується для того, щоб переконати громадськість прийняти певні погляди, ідеї та практики політичної влади. Він може включати різні типи тексту, такі як промови, заяви, дебати, інтерв'ю тощо. Соціально-політична лексика – це частина мови, яка використовується для опису існуючих соціальних і політичних реалій, термінів і понять, що використовуються в політичному дискурсі. Ці терміни можуть мати конкретні значення, які відрізняються від їх використання у розмовній мові.

Проблема з перекладом політичного дискурсу полягає в тому, що політичні терміни, концепції та фрази мають специфічні значення, які можуть залежати від культурних, історичних, соціальних та інших факторів, і їх важко перекласти іншою мовою без втрати значення. Політичний дискурс може містити ідіоми, фрази та культурні асоціації, які можуть заплутати читачів з інших країн і культур. Це може ускладнити розуміння тексту та його правильний переклад.

Політичний дискурс може містити емоційні компоненти, які важко передати в перекладі. Переклад політичного дискурсу має важливе значення в дипломатії, міжнародних відносинах, обміні політичної та культурної інформації. Допомагає налагодити взаєморозуміння та співпрацю між різними країнами та культурами, а також сприяти спільному розумінню політичних поглядів та шляхів вирішення глобальних проблем.

У даній статті проаналізовано дефініції науковців на терміни «дискурс», «суспільно-політична лексика» та «політичний дискурс». Визначено особливості мовних одиниць, які часто вживаються у промовах та текстах на політичну тематику. Продемонстровано вживання політичних лексем на прикладі публічних виступів, звернень та висловлювань у ЗМІ та соціальній мережі X.

Ключові слова: соціально-політична лексика, дискурс, політична мова, політичний дискурс.

Постановка проблеми. Теоретичні та практичні проблеми дискурсу привертають до себе увагу науковців різних галузей, оскільки термін «дискурс» вживається у багатьох сферах: у лінгвістиці, соціології, філософії, семіотиці, психолінгвістиці, теорії комунікації тощо. Проте, незважаючи на це, загальноприйнятого визначення цього поняття не існує ще й досі.

Німецький філософ Ю. Габермас визначив дискурс як «форму комунікації, що визначається

аргументацією; форму, у якій домагання значущості, що стали проблематичними, стають темою обговорення» [12, с. 47].

Політичному дискурсу як одному із його різновидів, науковці приділяють дедалі більше уваги. Основними проблемами цього різновиду дискурсу у сучасній лінгвістиці є наступні:

1. Проблема перекладу політичного дискурсу. Політичний дискурс часто включає технічну лексику та терміни, які важко перекласти на інші

мови. Це може призвести до неточностей і непорозумінь, які в подальшому можуть вплинути на міжнародні відносини та загальну політичну ситуацію у світі.

2. Політизація мови. У деяких країнах мова часто виступає інструментом політичної боротьби. Це може призвести до політизації лексики та граматики, що, у свою чергу, впливає на розвиток мови та призводить до виникнення соціально-політичних конфліктів.

3. Маніпулятивність політичного дискурсу. У сучасному світі політичний дискурс може містити багато маніпулятивних прийомів, покликаних переконати аудиторію в певній точці зору; при цьому правдивість фактів грає другорядну роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням політичного дискурсу та суспільно-політичною лексикою цікавилось багато закордонних та українських вчених, таких як Олена Карабута, Тетяна Савенко, Олександр Гайдулін, Тен ван Дейк, Анатолій Баранов, Юрій Караулов, та Ірина Холявко. Роботи цих та інших науковців можна використовувати як базу для подальшого дослідження функціонування суспільно-політичної лексики у сучасній лінгвістиці. Станом на сьогодні, дослідження суспільно-політичної лексики та її використання у політичних промовах допомагає глибше зрозуміти механізми політичної комунікації, забезпечити прозорість політичних процесів та сприяти формуванню навичок критичного мислення у суспільстві.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати особливості дослідження політичного дискурсу та функціонування політичної лексики та політичної мови в сучасному мовознавстві.

Предметом наукової публікації є політичний дискурс, його особливості та характеристики. Об'єкт дослідження – функціонування суспільно-політичної лексики в рамках політичного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі соціально-політична лексика відображає глибокі соціальні та політичні зміни, які відбуваються у суспільствах. Така лексика постійно оновлюється та розширюється новими поняттями та термінами, які відображають актуальні події і процеси. Зокрема, нові вирази та слова часто з'являються внаслідок таких подій як політичні рухи, культурні зміни чи соціальні ініціативи. Саме тому суспільно-політична лексика завжди привертала увагу мовознавців, зокрема, німецької та англійської мов. Наразі існує багато визначень терміну «суспільно-політична лексика». Так, І. В. Холявко

вважає цю лексику «неоднорідною за складом макроструктурою одиниць різного походження, спрямованих ідеологічно та спеціалізованих лексично, семантично і фразеологічно для вираження понять із галузі суспільного, політичного, соціального, економічного, морально-етичного життя соціуму» [16]. Дослідниця слушно вважає доцільним при віднесенні слова до суспільно-політичної лексики враховувати такі критерії:

1) наявність спеціальних ремарок у тлумачних словниках;

2) наявність пояснень або дефініцій слів у довідковій літературі – галузевих енциклопедіях, термінологічних словниках, загальнополітичних довідниках;

3) частотність використання, функціональне навантаження лексеми (при відповідній поняттєвій співвіднесеності);

4) врахування контекстуальних значень мовних одиниць, які не входять до термінологічних словників і довідників, а також характеру їхніх суспільно-політичних ілюстрацій [16, с. 229].

Авторка Я. С. Снісаренко посилається на визначення суспільно-політичної лексики, яке запропонував Т. Д. Савенко:

«Суспільно-політична лексика – це велика лексико-семантична єдність, неоднорідна за складом, яка являє собою макроструктуру, що складається з власне суспільно-політичної лексики та потенційно суспільно-політичної лексики, характерними ознаками яких є їх відносна автономність і наявність термінів та нетермінів, однослівних та неоднослівних номінативних одиниць» [15, с. 33].

Услід за Карабутою О. П. під суспільно-політичною термінологією розуміємо відкриту систему номінативних різних за походженням одиниць, які спеціалізовані лексично (створені або запозичені терміни), семантично (загальноживані слова, що отримали термінологічне значення) і фразеологічно (новостворені словосполучення номінативного характеру) для вираження понять, що відбивають сферу суспільно-виробничого, політичного життя [13, с. 54–57].

Суспільно-політична лексика має особливі характеристики, що дозволяють відрізнити її від, скажімо, технічної чи наукової. Враховуючи, що суспільно-політична лексика вживається широким загалом, вона часто стає частиною загальноживаного вокабуляру у різних сферах повсякденного життя, і навпаки – у мові політики широко використовуються стилістично забарвлені мовні одиниці. Такій лексиці не притаманна замкненість чи стильова закріпленість, яку ми бачимо в інших

видах. Крім цього, існують різні стилі політичної мови, оскільки політичні тексти можуть належати до різних жанрів.

Політичний дискурс має велике значення для формування громадської думки та розвитку усього суспільства, оскільки політика охоплює всі аспекти життя людей, такі як економіка, соціальні сфери, культура, міжнародні відносини тощо. Тому питання дослідження та аналізу політичного дискурсу завжди залишається актуальним, оскільки він є одним із найважливіших засобів формування мислення та поведінки людей у суспільстві та позначається на розвитку суспільства в цілому.

Політичний дискурс використовується для вирішення поточних проблем в політичній сфері. У політичному дискурсі обговорюються питання, пов'язані з суспільством, такі як економічний розвиток, безпека, охорона здоров'я, права людини тощо.

Для того, щоб краще зрозуміти роль політичної лексики у дискурсі, на нашу думку, потрібно розглянути, що взагалі означає «дискурс» у лінгвістиці.

Професор Т. А. ван Дейк визначає дискурс в широкому сенсі як комплексну комунікативну подію. Дискурс – це комунікативна подія, що відбувається між людиною, що говорить і слухає, в процесі комунікативної дії в певному часовому і просторовому контексті. Ця комунікативна дія може бути усною чи письмовою, мати вербальні і невербальні складові [10, 1998].

Автор М. В. Янкович у своїй науковій роботі «Поняття дискурсу в гуманітарних науках та визначення терміну «дискурс» у лінгвістиці» посилається на визначення дискурсу, яке запропонував відомий науковець Д. Маджено [17, с. 123–126]:

1. Еквівалент поняття «мовлення», будь-яке конкретне висловлення;
2. Одиниця, що за розміром є більшою, ніж фраза, висловлювання в глобальному сенсі;
3. Вплив висловлення на його одержувача, внесення висловлення, в мовленнєву ситуацію, що включає суб'єкта та адресата;
4. Бесіда, як основний тип мовлення;
5. Мовлення, що привласнюється мовцем, на протиположності оповіданню, яке таку позицію не враховує;
6. Вживання мовних одиниць, їх мовленнєва актуалізація;
7. Висловлювання тексту із позиції дискурсивного механізму.

Інтерес до вивчення політичного дискурсу проявляють не тільки філологи, але й політологи, журналісти, соціологи, філософи та інші.

Поточна лінгвістична парадигма зазнає постійних змін під впливом багатьох факторів, зокрема: на термінологію політичного дискурсу протягом останніх десятиліть впливає процес глобалізації; політична термінологія поповнюється новими термінами, більшість з яких є англіцизмами. Оскільки політичний дискурс використовує термінологію соціальних процесів, у цій сфері з'являються багато англіцизмів. Зокрема звичними стали такі поняття, як *bullying*, *harassment*, *shaming*, які широко використовуються політиками у промовах на соціальну та соціально-побутову тематики, а також в контексті звинувачення один одного.

Дослідженням політичного дискурсу займалося багато вчених, тому для позначення цього типу дискурсу використовують різні терміни.

Багато дослідників використовують такі поняття, як політичний дискурс або політична мова. Ці терміни часто вживають як синоніми, проте на думку І. В. Лосевої, їх потрібно розрізняти. У своїй дисертації «Особливості визначення політичної мови», вона зазначає, що політичний дискурс – це сукупність мовних актів, які використовуються в політичних дискусіях. А під визначенням політичної мови розуміється політична знакова система, призначена саме для політичної комунікації» [14, с. 261].

Політичний дискурс включає різні види висловлювань, які стосуються політичних питань. Розглянемо приклади використання політичного дискурсу в німецькій та англійській мовах:

1. Публічні виступи кандидатів на виборах. Ознайомимося з виступом Бориса Рейна, прем'єр міністра землі Гессена: *«Ich trete mein Amt an in einer Zeit voller Umbrüche und Krisen: Corona-Pandemie und Ukraine-Krieg bestimmen unser Leben, der geopolitische Systemwettbewerb ist zurück. Ich bin ich sehr zuversichtlich, dass wir diese Herausforderungen meistern werden»* [8].

Наступним прикладом може слугувати передвиборчий виступ колишнього Президента Сполучених Штатів Америки Барака Обами від 10.02.2007: *«... And I accepted the job, sight unseen, motivated then by a single, simple, powerful idea – that I might play a small part in building a better America»* [3].

1. Звернення вищих посадових осіб до своїх народів. Німецький канцлер Олаф Шольц на щорічному прийомі GIZ 26 вересня 2023 року в Берліні: *«Ich finde, dieser Satz gehört nicht nur in die Generalversammlung der Vereinten Nationen. Er passt mindestens so gut hierher: zur deutschen Entwicklungszusammenarbeit»*

und zu ihren Verantwortlichen, und zwar, weil Entwicklungszusammenarbeit Friedenspolitik ist – davon bin ich fest überzeugt –, und zum anderen, weil wir in dieser Welt aufeinander angewiesen sind, weil wir voneinander abhängen – so, wie es Willy Brandt schon vor 50 Jahren auf den Punkt gebracht hat» [7].

Звернення Короля Великої Британії від 08.09.2022: *«We mourn profoundly the passing of a cherished Sovereign and a much-loved Mother. I know her loss will be deeply felt throughout the country, the Realms and the Commonwealth, and by countless people around the world. During this period of mourning and change, my family and I will be comforted and sustained by our knowledge of the respect and deep affection in which The Queen was so widely held» [9].*

1. Заяви ЗМІ. Канцлер Олаф Шольц у своєму інтерв'ю з *Welt am Sonntag* від 16.09.2023: *«Bundeskanzler Olaf Scholz hat mit der Welt am Sonntag über den Bürokratieabbau, seine klare Absage an Schuldenmachen ohne Ende sowie den Wohnungsbau gesprochen. „Je schneller sich der Ausbau von Windkraft, Solarenergie, Stromnetze und Wasserstoff-Wirtschaft vollzieht, umso schneller werden die Zweifel verstummen», blickt der Kanzler voraus» [5].*

Прем'єр-міністр Великої Британії Ріші Сунак для *The Guardian* від 01.10.2023: *«My own view is, wherever possible, we should cut taxes on work. In other words, we should incentivise people to work harder, we should make sure they are better rewarded for the enterprise, the effort, the endeavour that they put in» [11].*

1. Мітинги та протести. На онлайн платформі «*Spiegel*» від 23.09.2023 опублікована стаття «*100.000 protestieren gegen Netanyahu*» є коментарі протестуючих: *«Auch in anderen Städten gingen Menschen wieder auf die Straße. Die Proteste dauern bereits seit 38 Wochen an. Auf einem riesigen Banner mit rotem Hintergrund, das Demonstranten in Tel Aviv trugen, stand neben dem Bild des Ministerpräsidenten Benjamin Netanyahu: «Diktator auf der Flucht»» [2].*

Щоденне видання *Slate* 19 вересня 2023 року опублікувало статтю «*What did the protests in Iran do?*», у якій зустрічаємо наступне висловлення: *«The protests spread across distant provinces in Iran and are viewed as the most significant challenge to the country's theocracy since the 1979 Islamic Revolution, resulting in a crackdown by security forces with hundreds of deaths and thousands of detentions» [4].*

1. Соціальні мережі політиків. Прикладом може слугувати соціальна мережа X, де можна

побачити «дописи» (короткі висловлювання) сучасних політиків. Канцлер Німеччини Олаф Шольц зі своїм висловлюванням від 01.05.2023: *«Ich respektiere jeden Pazifismus und jede Haltung. Aber es muss den Bürgerinnen und Bürgern der #Ukraine zynisch vorkommen, wenn ihnen gesagt wird, man solle sich gegen die Putinsche Aggression ohne Waffen verteidigen. Das ist aus der Zeit gefallen» [1].*

Джордж Байден у своєму пості від 21.01.2021: *«I applaud the Senate for putting partisanship aside to prioritize our national security. Americans can rest easy tonight knowing Avril Haines has been confirmed as the Director of National Intelligence» [6].*

Наведені вище приклади політичного дискурсу демонструють використання різних типів висловлювань у політичному контексті. Публічні виступи, звернення до громадян, заяви в засобах масової інформації, мітинги та протести, а також діяльність у соціальних мережах – це одні з жанрів політичного дискурсу, які можуть відрізнятися залежно від мови та культурного контексту.

Звернення Олафа Шольца та Короля Великої Британії демонструють, як лідери закликають до єдності в кризові часи. Наприклад, виступи Барака Обами та Бориса Рейна використовують мовні акти для створення образу у свідомості виборців. Розглянемо також інтерв'ю Олафа Шольца та Ріші Сунака, які відображають їхні погляди на економічні питання, а також твіти Джо Байдена та Олафа Шольца, які демонструють, як політики використовують соціальні мережі для комунікації зі своїми виборцями та інтернаціональною громадою.

Висновки. Політичний дискурс привертає до себе увагу науковців різних галузей, оскільки він є важливою частиною розвитку суспільства та формування громадської думки.

Терміни «політичний дискурс» та «політична мова» часто вживають у синонімічному значенні, проте деякі науковці притримуються думки, що ці поняття все ж мають відмінності у своїх визначеннях (політичний дискурс – сукупність мовних актів, які використовуються в політичних дискусіях; політична мова – знакова система, призначена для політичної комунікації).

Суспільно-політична термінологія – це система лексичних одиниць, що спрямовані для вираження понять соціальної, політичної, суспільної, економічної галузей. Часто лексеми політичної тематики стають частиною загально-вживаної лексики.

Дана стаття сприяє подальшому дослідженню політичного дискурсу, виявленню патернів у використанні суспільно-політичної лексики, а також аналізу впливу політичного дискурсу на формування політичних процесів та рішень.

Список літератури:

1. Bundeskanzler Olaf Scholz. *X.com*. URL: <https://twitter.com/Bundeskanzler/status/1520730843702046720>. Дата звернення: 28.01.2024
2. Der Spiegel. Israel: 100.000 Menschen protestieren gehen Benjamin Netanyahus Regierung. *DER SPIEGEL | Online-Nachrichten*. URL: <https://www.spiegel.de/ausland/israel-100-000-menschen-protestieren-gehen-benjamin-netanyahus-regierung-a-19640c89-9093-4da0-a766-9d344bc0986b>. Дата звернення: 29.01.2024
3. Guardian staff reporter. Barack Obama's campaign speech. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2007/feb/10/barackobama>. Дата звернення: 26.01.2024
4. Ismail A. It May Seem Like the Iran Protests Changed Nothing. People There See It Differently. *Slate Magazine*. URL: <https://slate.com/news-and-politics/2023/09/iran-news-protests-anniversary->. Дата звернення: 30.01.2024
5. Kanzler Scholz im Interview mit der WamS | Bundesregierung. *Die Bundesregierung informiert | Startseite*. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/interview-bundeskanzler-wams-2223876>.
6. President Biden. *X.com*. URL: <https://twitter.com/POTUS/status/1352079719945162752>. Дата звернення: 30.01.2024
7. Rede von Bundeskanzler Olaf Scholz. *Die Bundesregierung informiert | Startseite*. URL: <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-von-bundeskanzler-olaf-scholz-2226070>. Дата звернення: 28.01.2024
8. Sicherheit in unsicheren Zeiten – Die Hessen-Agenda für ein modernes Morgen. *hessen.de*. URL: <https://hessen.de/regierung/ministerpraesident/sicherheit-in-unsicheren-zeiten-die-hessen-agenda-fuer-ein-modernes-morgen>. Дата звернення: 26.01.2024
9. Statement from The King following the death of The Queen. *Royal.uk*. URL: <https://www.royal.uk/statement-king-following-death-queen.15>. Дата звернення: 28.01.2024
10. Teun van Dijk. *Ideology: A Multidisciplinary Approach Text*. London: Sage, 1998. 384 с.
11. Walker P. Rishi Sunak shrugs off concerns that U-turns might make UK a 'laughing stock'. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/politics/2023/oct/01/rishi-sunak-shrugs-off-concerns-that-u-turns-might-make-uk-a-laughing-stock>. Дата звернення: 27.01.2024
12. Єрмоленко А. Комунікативна практична філософія. Київ: Лібра, 1999. 488 с.
13. Карабута О. Сучасна суспільно-політична лексика: семантикоструктурний аспект. *Науковий вісник ХДУ*. Херсон, 2013. С. 54–57.
14. Лосєва І. В. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у Президенти США: дис. канд. філ. наук : 10.20.04-герман. Львів, 2016. 261 с.
15. Снісаренко Я. Суспільно-політична лексика: проблеми визначення та вивчення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. № 81(4), 2009. С. 31035.
16. Холявко І.В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-их років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз): Дис.... канд. філол. наук. Кіровоград, 2004. 229 с.
17. Янкович М. В. Поняття дискурсу в гуманітарних науках та визначення терміна «дискурс» у лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія. Вип. 15(1)*. С. 123–126 2015. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2015_15%281%29_36.

Burtan A. V., Karpenko Z. O. PECULIARITIES OF POLITICAL DISCOURSE RESEARCH IN MODERN LINGUISTICS AND FUNCTIONING OF SOCIO-POLITICAL VOCABULARY

In modern linguistics, political discourse is studied as a specific form of discourse with particular characteristics and functions. Political discourse is often used to persuade the public to accept certain views, ideas, and practices of political authorities. It can include different types of text, such as speeches, statements, debates, interviews, etc. Socio-political vocabulary is a part of language used to describe existing social and political realities, terms, and concepts used in political discourse. These terms may have specific meanings that differ from their use in colloquial speech.

The problem with translating political discourse is that political terms, concepts, and phrases have specific meanings that may depend on cultural, historical, social, and other factors, and it is difficult to translate them into another language without losing their meaning. Political discourse may contain idioms, phrases,

and cultural associations that may confuse readers from other countries and cultures. This can make it difficult to understand the text and translate it correctly.

Political discourse may contain emotional components that are difficult to convey in translation. Translation of political discourse is important in diplomacy, international relations, and exchanges of political and cultural information. It helps to establish mutual understanding and cooperation between different countries and cultures, as well as to promote a common understanding of political views and ways to solve global problems.

In the article, the definitions of the terms «discourse», «socio-political vocabulary» and «political discourse» have been analysed. The features of linguistic units that are often used in speeches and texts on political topics have been identified. The use of political lexical items has been demonstrated on the example of public speeches, appeals, and statements in the media and the social network X.

Key words: *socio-political vocabulary, discourse, political language, political discourse.*